नियुद्धं बाहुयुद्धं स्यादवमर्दस्तु पीडनम् ।
अभ्यवस्कन्दनं त्वभ्यासादनं स्खलितं चलम् ॥ २०७ ॥
अविषादो धृतिर्धैर्यमवष्टम्भस्तु सौष्ठवम् ।
वीराणां यद्रणे नृत्तं तस्मिन् वीरजयन्तिका ॥ २०८ ॥
प्रसभोऽस्त्री बलात्कारो हठश्च विजयो जयः ।
प्रतीकारो वैरशुद्धिरपदानं पराक्रमः ॥ २०९ ॥
शौर्यं वीर्यमथ स्थाम बलं शुष्म तरः सहः ।
नाशस्त्वपक्रमोऽपायो विप्रयाणं पलायनम् ॥ २१० ॥
सन्द्रवोद्द्रावसन्द्रावप्रदावद्रवविद्रवाः ।
विशस्तु घात उन्मथो विशरः प्रमथो वधः ॥ २११ ॥
निर्वासनं निहननं निबर्हणनिषूदने ।
निस्तर्हणं निशरणं निकारणन्निशुम्भने ॥ २१२ ॥
निर्वापणं निरसनं निर्ग्रन्थनिहिंसने[1] ।
प्रमापणं प्रमथनं प्रवासनमपासनम् ॥ २१३ ॥
परासनं विशसनं मारणं प्रतिघातनम् ।
उद्वासनं प्रशसनं क्षणनं परिवर्जनम् ॥ २१४ ॥
उज्जासनं संज्ञपनं क्वाथनं प्रविसारणम् ।
व्यापादनं च हिंसा च कदनं सङ्कुलो वधः ॥ २१५ ॥
रुण्डोऽशिराः कबन्धोऽस्त्री कुणपस्तु शवोऽस्त्रियाम् ।
शवयानं कटः खाटिश्चिता चित्या चितिः स्त्रियाम् ॥ २१६ ॥
अरुः क्षतं ना क्षणितुर्व्रणोऽपीर्मोऽपि न स्त्रियौ ।
किणो रूढं व्रणस्थाने तुमुलं रणसङ्कुलम् ॥ २१७ ॥
जितकाशी जितरणः कान्दिशीको भयद्रुतः ।
अपराद्धशरोऽसौ स्याद्यस्य लक्ष्याच्च्युतः शरः ॥ २१८ ॥
पराजितः पराभूतः प्रणष्टस्त्वगृहीतदिक् ।
प्रस्कन्नपतितौ ध्वस्ते मूढे मूर्छालमूर्छितौ ॥ २१९ ॥
परासुरुपसम्पन्नः प्रमीतः संस्थितो मृतः ।
जीवो जीवन् किणादूर्ध्वं त्रिषु जीवस्तु जीवितम् ॥ २२० ॥
आयुर्जीवितकाले क्ली जीवातुर्जीवितागदः ॥ २२०½ ॥

इति भगवता यादवप्रकाशेन विरचितायां वैजयन्त्यां
भूमिकाण्डे क्षत्रियाध्यायः ॥ ७ ॥

---

१. 'निर्गन्धन'—इति पाठा० ॥

वैश्याध्यायः ॥ ८ ॥

अर्या भूमिस्पृशो वैश्या ऊरव्या ऊरुजा विशः ।
आजीवो जीविका वृत्तिर्वार्ता वर्तनजीवने ॥ १ ॥
मृतं क्ली याचितं भैक्षममृतं स्यादयाचितम् ।
उञ्छो धान्यश आदानं कणिशाद्यर्जनं सिलम् ॥ २ ॥
ऋतं तदुभयं स्त्री तु कृषिः क्ली प्रमृतानृते ।
सत्यानृतं तु वाणिज्यं वणिज्या वणिजा स्त्रियौ ॥ ३ ॥
पाशुपाल्यं जीववृत्तिः स्यादृणं पर्युदञ्चनम् ।
तदवृद्धिकमुद्धारः कुसीदं तु सवृद्धिकम् ॥ ४ ॥
वार्धुष्यं वार्धुषं धान्यवृद्धिर्वृद्धिः पुनः कला ।
सा कायिकान्वहं देया प्रतिमासं तु कालिका ॥ ५ ॥
कारिका तु स्वयं दृष्टा चक्रवृत्तिस्तु वृद्धिजा ।
परिवर्तेन निर्वृत्तं वस्तु स्यादापमित्यकम् ॥ ६ ॥
सेवा श्ववृत्तिरेताश्च याजनाद्याश्च वृत्तयः ।
त्रिष्वालेखात् कुडुम्बी तु क्षेत्राजीवः कृषीवलः ॥ ७ ॥
कर्षकोऽथ द्वैगुणिको वृद्ध्याजीवः कुसीदिकः ।
वार्धुषी स्याद्वार्धुषिके प्रयोक्तर्युत्तमर्णकः ॥ ८ ॥
गृहीतर्यधमर्णः स्यादाप्तः प्रत्ययितः समौ ।
मध्यस्थः प्राश्निकः साक्षी मूली स्याद्दुष्टसाक्षिणि ॥ ९ ॥
कूटसाक्षी मृषासाक्षी प्रतिभूर्लग्नकोऽन्तरः ।
अभियोक्ता शिरोवर्ती शिरस्थोऽथाभियुक्तके ॥ १० ॥
सन्दंशितोऽभिशस्तश्च वसुराक्षारिकोऽपि च ।
सदेवासत्कृतं सभ्यैस्तिरिनं साक्षिणा तु चेत् ॥ ११ ॥
अनुशिष्टमथो लेखो लेख्यं दिव्यं तु दैविकम् ।
न्यासस्तूपनिधिस्थाप्यनिक्षेपा न्यस्तकोऽस्त्रियाम् ॥ १२ ॥
सदस्या देशिकाः स्थेयाः सभास्ताराः सभासदः ।
सभ्याः सामाजिकाश्चाथ गोष्ठ्यास्था परिषत् सभा ॥ १३ ॥
समज्या तारणी संसद् घटा स्थानं सदोऽप्यना ।
द्रष्टरि व्यवहाराणां प्राड्विवाकोऽक्षदर्शकः ॥ १४ ॥
न्यायोऽक्षो व्यवहारोऽथ सम्प्रश्नः सम्प्रधारणम् ।
समर्थनं च संस्था तु मर्यादा धारणा स्थितिः ॥ १५ ॥

अर्थिनो वचनं भाषा स्यात् प्रत्यर्थिन उत्तरम् ।
कारणं त्वभ्यवस्कन्दः प्रत्यवस्कन्द इत्यपि ॥ १६ ॥
अवस्कन्दश्च भाषार्थमङ्गीकृत्य विशेषगीः ।
केदारः केदरः क्षेत्रमुर्वरा सर्वसस्यभूः ॥ १७ ॥
भूमिच्छिद्रं कृष्ययोग्या प्रहतं नालमुत्थितम् ।
खिलं त्वप्रहतं स्थानमूषवत्यूषरेरिणौ ॥ १८ ॥
मौद्गीनकौद्रवीणाद्याः क्षेत्रे मुद्गादिसम्भवे ।
यव्यव्रैहेयशालेयषष्टिक्याः सयवक्यकाः ॥ १९ ॥
यवादेस्तिलतैलीनौ तिलस्योमाणुभङ्गतः ।
माषाच्चैवं द्विरूपत्वं शाकाच्छाकिनशाकटौ ॥ २० ॥
एवं वास्तुकवार्ताकबालकाशेक्षुमूलकात् ।
द्रोणाढकादिवापेषु द्रौणिकाढकिकादयः ॥ २१ ॥
खारीवापे तु खारीकं हल्यं सीत्यं च कृष्टके ।
तृतीयाकृतं त्रिसीत्यं त्रिहल्यं त्रिगुणाकृतम् ॥ २२ ॥
त्रिष्कृष्ट एवं द्विष्कृष्टे शम्बाकृतमिहाधिकम् ।
बीजाकृतं तूप्तकृष्टं प्रहतप्रमुखास्त्रिषु ॥ २३ ॥
लोष्टोऽस्त्री दरिणिर्न क्ली लेष्टुर्ना मृत्तु मृत्तिका ।
पुरीषं मृत्तिकाचूर्णं मृत्सा मृत्स्ना प्रशस्तमृत् ॥ २४ ॥
झरुका त्विष्टकाया विड्वषस्तु क्षारमृत्तिका ।
धूलिः स्त्रियां रजः पांसू रेणुः पुंस्यथ कर्दमे ॥ २५ ॥
दारिपत्परिपत्पङ्कचिकिलाश्च निषद्वरः ।
शादावकीलजम्बाला वप्रोऽस्त्री पालिराल्यपि ॥ २६ ॥
क्षेत्रमध्ये कृता साल्पा स्थाला स्यादथ लाङ्गलम् ।
हलं गोदारणं सीरमीषा सीरादिदण्डकः ॥ २७ ॥
निरीषः कृषकः फालः शम्या तु युगकीलकम् ।
योक्त्रं तु योत्रमाबन्धः खनित्रमवदारणम् ॥ २८ ॥
गोदारणं तु कुन्दालमभ्रिः स्त्री त्वणूस्तु तन्मुखे ।
प्रतोदः प्राजनं तोत्रं कोटिशो लोष्टभञ्जनः ॥ २९ ॥
दात्रं लवित्रमसिदो योऽस्य मुष्टिः स वण्टकः ।
स्यात्समीकरणं मत्यं सीता लाङ्गलपद्धतिः ॥ ३० ॥
न स्त्री मेथिः खले पाली खलधानं पुनः खलः ।
व्रीहिर्वरेणुको बीज्यो धान्यं सस्यं लवेटिका ॥ ३१ ॥

व्रीहयः स्तम्बकरयः शालयः श्वेततण्डुलाः ।
सुगन्धिको महाशाली रक्तशालिः सलोहितः ॥ ३२ ॥
सांवत्सरः कृष्णशालिर्बालकश्चावरोहकः ।
श्वेतशालोऽपौरशूरचपलाः करसूकरौ ॥ ३३ ॥
षष्टिको गर्भपाकी स्यात् प्रवरः शालियष्टिकः ।
कलापकास्तु कलमा हायनास्तु महाबुसाः ॥ ३४ ॥
माषस्तु मलदो नन्दी घरी बीजवरो बली ।
वृष्यो महावृषो गुच्छा कुलिङ्गाटी फलाङ्कुरा ॥ ३५ ॥
मुद्गस्तु प्रथनो लोभ्यो बलाङ्गो हरितो हरिः ।
पीतेऽस्मिन् वसुखण्डीरप्रवेलजयशारदाः ॥ ३६ ॥
सुराष्ट्रचीनचक्षुष्या हरिमन्थार्धरूपकौ ।
कृष्णे प्रवरवासन्तौ हरिमन्थजशिम्बिकौ ॥ ३७ ॥
वनमुद्गे तु वरकनिगूढककुलीमकाः ।
खण्डी च राजमुद्गे तु मरिष्टकमयष्टकौ ॥ ३८ ॥
जर्तिलोऽरण्यजतिलो जालकश्चूलिकस्तिलः ।
कृष्णेऽस्मिंस्तिलके (षण्डे) पिञ्जपेजौ तिलात्परौ ॥ ३९ ॥
तिलपुष्पं वञ्जपुष्पं मसुरस्तु मसूरकः ।
मङ्गल्यं पृथुसूप्यश्च व्रीहिकङ्को मसूरिका ॥ ४० ॥
कदम्बकस्तु शुभकः सर्षपोऽस्मिन् पुनः सिते ।
त्रिष्टुभभ्रातरक्षोघ्नाः शठः सिद्धार्थतोटकौ ॥ ४१ ॥
पक्तिका त्रिष्टुभा चास्मिन् गौरेऽथो राजसर्षपे ।
क्षुधा क्षुधाभिजननस्त्वाष्ट्रको राजिकासुरी ॥ ४२ ॥
वंशवर्णे कृष्णवर्णः संवर्तो वातुलश्रवणः ।
कलायः स्यात् कालपूरः खण्डिकः कालपूरकः ॥ ४३ ॥
पूरकोऽप्योलहा जाड्यो वर्तुलेऽत्र सतीनकः ।
खुडारे त्रिपुटः खेलौ रङ्कुटी तु हरेणुकः ॥ ४४ ॥
स्नेहपूरे तु फलकः कर्षायौ पाकचूडकौ ।
सुवर्चलामसृण्यौ च क्षुमा चोमाऽप्यतस्यपि ॥ ४५ ॥
खल्वे तु पवनिष्पावौ शिम्बिकाऽस्य प्रियैलिका ।
अलसान्द्रे राजमाषो निष्पावः श्वेतशिम्बिका ॥ ४६ ॥
काकाण्डः स्याच्चोदनिका कृष्णशिम्बिर्विचक्षणा ।
कृष्णवृन्ते खलकुलं ताम्रवृन्तः कुलस्थकः ॥ ४७ ॥

प्रचूडकः कफहरी प्रवृत्तिश्च कुलुत्थिका।
आढकी तुवरी वल्ला सौराष्ट्री करवीरिका॥ ४८॥
पतङ्गना च पृथ्वी सा वर्णा स्यात् पाटलिङ्गिका।
छत्रा कुस्तुम्बरी धान्या धन्या धाना धनीयिका॥ ४९॥
कुमारी मुसली वंश्या गुडूची कटुकैषणा।
सुचरित्रा च धन्याकधन्येयकतकानि च॥ ५०॥
कुस्तुम्बुरु च धान्यं च भृङ्गा स्यान्मातुलानिका।
यवे रूढो दीर्घशूकः शितशूकः महाबुसः॥ ५१॥
आरूढश्च पवित्रश्च याज्ञिकोऽश्वप्रियोऽपि च।
महायवे प्ररूढोऽल्पे वनाशोऽतियवोऽपि च॥ ५२॥
यावके बलकुल्माषौ यवके तोयपर्णिका।
गोधूमस्तु म्लेच्छभोज्यः सुमनः श्लेष्मलो गुरुः॥ ५३॥
शतपर्वा बहुवक्रः कोद्रवे कोरदूषकः।
वालनाटकवाट्यालौ वरकः कूरदूषकः॥ ५४॥
विरूक्षकोद्रवोन्नालमदनाः वनकोद्रवे।
चिक्काणकङ्गुनी कङ्गुः प्रियङ्गुः पीततण्डुला॥ ५५॥
शीतकङ्गुस्तु मुसुटी पीतकङ्गुस्तु मागवी।
श्यामकङ्गुस्तु मधुका यवनालस्तु जोनलः॥ ५६॥
जूर्णाह्वयो देवधान्यं जोन्नाला बीजपुष्पिका।
नीवारस्तु वृषावाहः प्रतीचो मुनिसेवितः॥ ५७॥
अव्यादा लोलिका सेव्या जलजा तृणधान्यकम्।
श्यामाको नीलपुष्पः स्यात् स्मयाकश्च मुनिप्रियः॥ ५८॥
स्त्री काककङ्गुश्चीनः स्यात् तृणकोलोऽप्युदारकः।
गर्मुत पुनर्गर्मुटिका घुलुञ्छस्तु गवीधुका॥ ५९॥
ज्योतिष्मती सुलवणा गोजिह्वा भक्षिणी शिवा।
गुन्द्रा कुत्रफला गुच्छा क्षेत्रिया बालनायिका॥ ६०॥
रूक्षणीया जन्तुफला गवेथुश्च गवेथुका।
गाङ्गेरुकी नागबला भूषा ह्रस्वगवेथुका॥ ६१॥
गोरक्षतण्डुलश्चाथ शाको मर्कटकः समौ।
माषादयः शमीधान्ये शूकधान्ये यवादयः॥ ६२॥
कोद्रवाद्याः कुधान्यानि व्रीहयः शालिकादयः।
स्तम्बे गुचक्षुपौ काण्डे नाली त्र्यफला तु सा॥ ६३॥

पलालोऽस्त्री कर्णिका स्त्री पूलोऽस्त्री तृणपञ्चिका।
कडङ्गरो बुसोऽथ स्यात् कणिशं धान्यमञ्जरी॥ ६४॥
पीनकोशी शमी शिम्बा तीक्ष्णाग्रे शूकमस्त्रियाम्।
धान्यराशिस्तु वलजा वरण्डस्तृणसञ्चयः॥ ६५॥
गृहार्थोऽसौ कपोलः स्त्री विक्षिप्तः खस्तरो ह्यसौ।
समौ प्रयामनीवाकौ क्रपुकात्प्राक् परे त्रिषु॥ ६६॥
ऋद्धमावसितं धान्य पूतं तु वहुलीकृतम्।
खलपूः स्याद्बहुकरश्छादिषेयं छदिस्तृणम्॥ ६७॥
क्रायिकः क्रयिकः क्रेता विपूर्वाः क्रेयवस्तुदे।
क्रये प्रसारितं क्रय्यं क्रेयं क्रेतव्यमात्रकम्॥ ६८॥
विक्रेयं पणितव्यं च पण्येऽथ क्रपुकः क्रयः।
भेटकः प्रक्रयः क्रेणी विक्रयो विपणः पणः॥ ६९॥
वस्नोऽर्घोऽवक्रयो मूल्यं बन्धः प्रणय आधिकः।
नीवी परिपणं मूलं धनं लाभोऽधिकं फलम्॥ ७०॥
परिवर्तो विनिमयो वैमेयो निमयोऽपि च।
सत्यङ्कारः पुनः सत्याकृतिः सत्यापनं च तत्॥ ७१॥
पण्याजीवः सार्थवाहो नैगमो वाणिजो वणिक्।
वैदेहकः प्रापणिकः क्रयविक्रयिकोऽपि च॥ ७२॥
विटपोऽर्थः स्वापतेयं रिक्थं पृक्थं धनं वसु।
वित्तं च द्रविणं द्युम्नं हेमरूप्यात्मकं तु तत्॥ ७३॥
अकुप्यं कुप्यमन्यत् स्याद्रूप्यं तद्द्वयमाहतम्।
कोशमस्त्री हिरण्यं च हेमरूप्यं कृताकृतम्॥ ७४॥
ओषध्यो जातिमात्रे स्युरजातौ सर्वमौषधम्।
स्त्री शुण्ठिरूषणं विश्वभेषजं सिंहलं कटम्॥ ७५॥
शृङ्गिवेरं महाकन्दं हंसच्छत्रं कलापकम्।
पिप्पली मागधी शौण्डी वृषलं चोषणा बला॥ ७६॥
श्यामोपकुल्या वैदेही ग्रन्थिनी तीक्ष्णतण्डुला।
जालिनी तण्डुला तन्वी काल्यम्बष्ठा मनोहरी॥ ७७॥
कपिवल्ल्यां कोलवल्ली गण्डीरी हस्तिपिप्पली।
काण्डी वसीरकाण्डीरौ गृहकाण्डः शिरः पुमान्॥ ७८॥
मरीचं तु विरावृत्तमुषणं धर्मपत्तनम्।
(मरिचं) पलितं श्यामं वेल्लनं पेलवं कटु॥ ७९॥

लोहाख्यं श्यामवल्ली च त्र्यूषणं (तूषणादिकम्)।
कावेरं त्रिकटु व्योषमप्यं कोलं कटूत्कटम् ॥ ८० ॥
ग्रन्थिकानलचव्यैस्तु चतुष्पञ्चषड्भूषणम्।
चव्यं तु चविकं कोला भार्गी पद्मा च विष्टिका ॥ ८१ ॥
त्रिफला तु मदोदर्का भूतसारी फलत्रिका।
बलकाली बलारोहा चित्रकस्त्वग्निसंज्ञकः ॥ ८२ ॥
पञ्चकोलं कणाशुण्ठीचव्यग्रन्थिकचित्रकाः।
अजाजी तु जया दीप्यो जीरको जीरणः सितः ॥ ८३ ॥
मागधश्चाथ सूक्ष्मोऽसौ कणजीरण ओसरः।
अग्निमन्थो हृद्यगन्धः सुगन्धिः कालिका कणा ॥ ८४ ॥
कृष्णे तु जीरके पृथ्वी पृथुः कालोपकुञ्चिका।
सुषवी कारवी फारी पृथ्विका पृथुशालिका ॥ ८५ ॥
कटुः कटुम्भराऽशोका रोहिणी कटुरोहिणी।
कृष्णभेदी मत्स्यपित्ता चक्राङ्गी शकुलादनी ॥ ८६ ॥
निष्कुट्यां चन्द्रबालैला पृथ्वीका त्रिदिवाऽत्र तु।
सूक्ष्मायां त्रिपुटा कुन्तिस्त्रुटिस्तुत्थोपकुञ्चिका ॥ ८७ ॥
कोराङ्गी नन्दिनी शाला कलुषी संयतोऽपि च।
काश्मीरं पौष्करे मूले पद्मपत्रं च पुष्करम् ॥ ८८ ॥
अव्यथाऽतिचरा पद्मा चारटी पद्मचारिणी।
जन्या जतूका रजनी जतुकृच्चक्रवर्तिनी ॥ ८९ ॥
शृङ्गी विषा प्रतिविषाऽतिविषोपविषाऽरुणा।
शिग्रुर्नं श्वेतमरिचं त्वक्क्षीरा वंशरोचना ॥ ९० ॥
पद्मोत्तरं वह्निशिखं महारजतमित्यपि।
कुसुम्भे पिप्पलीमूले ग्रन्थिकं चटिका शिरः ॥ ९१ ॥
वर्हिपुष्पे ग्रन्थिपर्णं स्थौणेयं कुक्कुरं शुकम्।
शतपर्वं च मित्रञ्च कमलञ्च शिलञ्च तत् ॥ ९२ ॥
समृद्धिः प्राणदा सिद्धिर्लक्ष्मीः सर्वजनप्रिया।
ऋश्यप्रोक्ता श्रोत्रकान्ता श्रावणी हस्तिपादिका ॥ ९३ ॥
ऋषिः सृष्टा वृषा वृष्या हृद्या योज्या युगाह्वया।
अथ वृद्धिर्बोधनीया महाश्रावणिका बुधा ॥ ९४ ॥
हरेणू रेणुका कौन्ती कपिला भस्मगन्धिनी।
एलावालुकमैलेयं सुगन्धि हरिवालुकम् ॥ ९५ ॥

वालुकं चाथ शैलेयं वृद्धं गिरिशिलाह्वयम्।
कालानुसार्यं पाषाणपुष्पं शितशिवं शिवम् ॥ ९६ ॥
क्रिमिघ्नस्तुण्डुलो वेल्लममोघा चित्रतण्डुला।
विडङ्गोऽस्त्री सुगन्धा तु सुरसा गन्धनाकुला ॥ ९७ ॥
नाकुली सुवहा रास्ना छत्राकी सर्वलोचना।
गन्धिनी स्यात्तालपर्णी दैत्या गन्धकुटी मुरम् ॥ ९८ ॥
कुष्ठं वाप्यं पारिभाव्य रोगाख्यं पाकलोत्पले।
व्यालायुधं व्याघ्रनखं करञ्जं चक्रकारकम् ॥ ९९ ॥
सुषिरा विद्रुमलता कपोताङ्घ्रिर्नटी नली।
जटिला लोमशी मांसी तपस्विन्यामिषी जटा ॥ १०० ॥
धमन्यञ्जनकेश्यौ तु हनुर्हट्टविलासिनी।
अपि शुक्तिः खुरः शङ्खो नखं कालदलं समाः ॥ १०१ ॥
अजमोदा तूग्रगन्धा ब्रह्मदर्भा यवानिका।
कारवी च खराश्वोष्ट्रा दीप्यका लोचमस्तकः ॥ १०२ ॥
मधुकं क्लीतकं यष्टिमधुका मधुयष्टिका।
लवङ्गं देवकुसुमं श्रीसंज्ञं च वरालकम् ॥ १०३ ॥
त्वक्पत्रं तु त्वचं चोचं वराङ्गं भृङ्गमुत्कटम्।
मृगनाभिर्मृगमदो नगः कस्तूरिकाऽपि च ॥ १०४ ॥
घनसारस्तु कर्पूरः सिताङ्गो हिमवालुका।
चन्द्रनामानि चाथ स्यात् तक्कोलं कोलकं परम् ॥ १०५ ॥
अपि कोशफलं फालं कार्पासकृतमालकौ।
जातीकोशं कोशफलमथागरु नृपार्हकम् ॥ १०६ ॥
लोहाख्यं कृमिजं भृङ्गं जोङ्गकं जाङ्गलं मतम्।
वंशकं वंशिकं शीर्षं प्रकरं मृदुलं लघु ॥ १०७ ॥
वनमायः पुरमदः काकतुण्डो वनद्रुमः।
कालागरु तु मङ्गल्या मल्लिकासमगन्धि चेत् ॥ १०८ ॥
श्रीवेष्टः पायसं श्रय्याख्यं श्रीवासो रक्तशीर्षकः।
वेष्टः श्रीवत्सपिण्याको दधिश्च सरलद्रवे ॥ १०९ ॥
वृकधूपश्च तूणस्तु पिण्डकश्चपलश्चलः।
कप्याख्यः कपिलः सिह्लः कृत्रिमः क्षेत्रिको वरः ॥ ११० ॥
तुरुष्कः पावनश्चाथ सर्ज्जनो लालनो रसः।
बहुरूपो यक्षधूपोऽप्यरालोऽप्यथ कृत्रिमे ॥ १११ ॥

वृकधूपोऽङ्गुलालस्तु महिषाक्षः पलङ्कषः ।
चन्दनोऽस्त्री मलयजो भद्रश्री रोहणद्रुमः ॥ ११२ ॥
श्रीखण्डो गन्धसारश्च ताम्रसारं तु चन्दनम् ।
पीतचन्दनमर्केष्टं गोशीर्षं हरिचन्दनम् ॥ ११३ ॥
किरातजं बला हार्या पिञ्जनं तैलपर्णिकम् ।
तथा कुचन्दनं पीतदारु रक्ते तु चन्दने ॥ ११४ ॥
पत्राङ्गं रञ्जनं सेव्यं धूर्तमैरावतं लसम् ।
कुचन्दनं जघन्यञ्च रक्तं च तिलपर्ण्यपि ॥ ११५ ॥
कुङ्कुमं घुसृणं वर्ण्यं रक्तं लोहितचन्दनम् ।
करटं चितकाबेरं गौरवं वासनीयकम् ॥ ११६ ॥
काश्मीरजं पुष्परजः सङ्कोचं पीतनं वरम् ।
घोरं चाग्निशिखं चापि जपापुष्पं प्रियङ्गु च ॥ ११७ ॥
नागोद्भवं तु सिन्दूरं कुङ्कुमेन समप्रभम् ।
गवलं माहिषं शृङ्गं शशोर्णं शशलोमनि ॥ ११८ ॥
अब्धिजे लवणे खण्डं त्रिकूटं त्रिकुटं कुटम् ।
भोजनीयं कटकटमणु प्रवरवारिजे ॥ ११९ ॥
अक्षीबं बिसिरं सेव्यं सैन्धवं तु नदीभवम् ।
माणिमन्थं शितशिवं नादेयं वेधकं पटु ॥ १२० ॥
विशुन्थलवणं सङ्गं सिन्धि सिन्दूद्भवं मुखम् ।
सम्भरी पुनरेतद्वद्रौमकं तु रुमाभवम् ॥ १२१ ॥
वस्नं चाथो भूलवणं कनिष्ठं पाक्यमुद्भिदम् ।
क्षुद्रकं पांसुलवणं कुप्यं पानीयसम्भवम् ॥ १२२ ॥
ऊषमूषरजं क्षेत्र्यं पांशुजं यवनं पटु ।
शूलिका तु महाजाली वेष्टावारं महाविडम् ॥ १२३ ॥
विडं तु पाक्यं बहुलं कृत्रिमद्राविणासुराः ।
घटिकालवणं तूर्म्यं विडवद्धनकालकम् ॥ १२४ ॥
सौवर्चलं तु रुचकं दुर्गन्धं शूलनाशकम् ।
अक्षं तार्क्ष्यं रुचिष्यं च तिलकं त्वत्र कृष्णके ॥ १२५ ॥
सौवर्चलं द्रवस्तु स्याज्जारणं लोहितोऽस्त्रियाम् ।
दशेत्थं लवणानि स्युरथोपलवणान्त्रयः ॥ १२६ ॥
तत्र क्षारो यवक्षारो निपीती कासनुद्वरः ।
श्वेतक्षारस्तीक्ष्णरसो विपाकी च स तु द्विधा ॥ १२७ ॥

यवाग्रजो यावशूकस्तत्रान्त्यो बहुसारकः ।
रसाढ्यो रसको योगी पत्रकः पत्रसारकः ॥ १२८ ॥
वीज्योऽसुवर्चिका क्षारः कापोतः सुखवर्चकः ।
स्नुहिका स्वर्जिका स्वर्जियोगवाही सुवर्चिका ॥ १२९ ॥
टङ्कणस्तु क्रामणको लोहसंश्लेषकः कटुः ।
रसयोनिः पावनको मालतीतीरसम्भवः ॥ १३० ॥
परशुः शस्त्रकष्टङ्कः शस्त्रक्षारो महाबलः ।
सहस्रवेधि बाह्लीकं जतुकं हिङ्गु रामठम् ॥ १३१ ॥
पत्रेऽस्य करवी बाष्पी पृथ्विका कारवी पृथुः ।
तिन्तृणीके तु वृक्षाम्लं चुक्रं शुक्ती रुचिः स्त्रियाम् ॥ १३२ ॥
सहस्रवेधी चुक्रोऽम्लवेतसः शतवेध्यपि ।
गूथः क्षारस्य विकृतौ मत्स्यण्डी खण्डशर्करा ॥ १३३ ॥
फाणितं क्षुद्रकं खण्डं न स्त्र्यथो शर्करा सिता ।
मधूलं तु मधुनं स्त्री मधुकं तत्पुरातनम् ॥ १३४ ॥
भ्रामरं तु भ्रमरकं क्षौद्रं सारघमाक्षिके ।
अन्वर्थं पौत्तिकं दालं दद्रुजं रूक्षवालुकम् ॥ १३५ ॥
औद्दालकं तु शालाकं विषजिन्मधुराम्लकम् ।
छात्रं सर्वौघमत्यर्थस्वाद्विमा मधुजातयः ॥ १३६ ॥
मदनस्तु मधूच्छिष्टं स्नेहोऽस्त्री पिच्छिले रसे ।
स्नेहे तिलानां तैलं स्यादन्येषां नामपूर्वकम् ॥ १३७ ॥
घृतमाज्यं हविः सर्पिः कौम्भं त्वाज्यं दशाब्दिकम् ।
हैयङ्गवीनं पीथं च नवनीतं तु तक्रजम् ॥ १३८ ॥
दधि विप्रप्रियं हृद्यं क्षीरजं श्रीघनं गुरु ।
स्थूलं श्वेतं च मङ्गल्यं कट्वारः शण्डगोरसौ ॥ १३९ ॥
सञ्जावने तूप्तमात्रे प्राङ्मन्दात् सर्जकं दधि ।
मन्दन्तु मण्डजातं तद् बालजातं तु बालकम् ॥ १४० ॥
अम्लजुण्डी तु गर्भात् प्राग्गर्भस्तु मुखबन्धनम् ।
वलीमुखं तु गाढास्यं तत्स्थं तु सशरं दधि ॥ १४१ ॥
छिन्नं दधि बुसं रूक्षं खलं सेव्यं च निश्शरे ।
बहुसूदनमप्यस्मिन् द्रप्सं स्यादघनं दधि ॥ १४२ ॥
पत्रलं चाथ पक्वं स्यात् सञ्जातं पयसः शृतात् ।
धुक्षिमं तूद्धृतस्नेहान्मथितात्तु प्रमाथितम् ॥ १४३ ॥

तक्रपिण्डं चाथ मस्तु प्राग्राढं दधिमण्डके।
आतञ्चनं सञ्जावनं प्रतीवापश्च मूतकम् ॥ १४४ ॥
पयो दुग्धं च पीथं च स्तन्यं पुंसवनं सरम्।
गव्यं ज्येष्ठं मधु क्षीरं योग्यं सोमरसोद्भवम् ॥ १४५ ॥
ऊधस्यं जीवनीयं च धारोष्णं त्वमृतं पयः।
आसप्ताहात्तु पीयूषं ततो मोरटमोरके ॥ १४६ ॥
अविसोढाविमरीसे अविदूसमवेः पयः।
सन्तानिनी क्षीरशरः शरोग्रद्रवसंहतिः ॥ १४७ ॥
तिलाटः कूर्चिका चेति क्षीरस्य विकृती उभे।
घोलं तूग्रं कालशेयं दण्डाहतरसायने ॥ १४८ ॥
मोरटं गोरसश्चाथ घोलः पादाम्बुसंयुते।
तक्रं कट्वरमर्शोघ्नं श्वेतच्छाणं च सारणम् ॥ १४९ ॥
निरम्बु घोलं मथितमुदश्वित्तु जलार्धकम् ॥ १४९½ ॥

इति भगवता यादवप्रकाशेन विरचितायां वैजयन्त्यां
भूमिकाण्डे वैश्याध्यायः ॥ ८ ॥

शूद्राध्यायः ॥ ९ ॥

शूद्रोऽन्त्यवर्णो वृषलो द्विजपोतो जघन्यजः।
पज्जः पद्योऽप्येकजातिः शूद्राः सङ्करजा अपि ॥ १ ॥
दासे भृत्यः परिस्कन्दः परजातः परैधितः।
नियोज्यचेटकप्रेष्यभुजिष्यपरिचारकाः ॥ २ ॥
लाडीककिङ्करप्रेङ्खपाल्लकपरिकर्मिणः।
सञ्चारिते धीकरश्च गोप्याः स्युर्दाससूनवः ॥ ३ ॥
बन्धके स्थित आयत्तो भक्तायैव स्थितः कृतः।
स्वस्कन्दो भिन्नकुम्भश्च भुजिष्यो दासमोचितः ॥ ४ ॥
भृतके भृतिभुक्कर्मकरो वैतनिकस्त्रिषु।
भरण्यं भरणं भर्म वेतनं निष्क्रयो भृतिः ॥ ५ ॥
कर्मण्या तुलिका भृत्या भारवाहस्तु भारिकः।
वार्त्ताहरो वैवधिको भारयष्टिर्विहङ्गिका ॥ ६ ॥
शिक्यं तल्लम्बि काचश्च पाथेयं शम्बलोऽस्त्रियाम्।
कारवः शिल्पिनः सर्वे कुलिकास्ते कुलोत्तमाः ॥ ७ ॥
कला शिल्पं च कर्माथ तन्तुवायः कुविन्दकः।
वाणिर्व्यूतिश्च वानं स्याद् वेमा ना वानदण्डकः ॥ ८ ॥
तर्कुः कर्तनभाण्डे ना त्रसरः सूत्रवेष्टनः।
धराः कार्पासतूलाः स्युस्तूलमस्त्री पिचुः पुमान् ॥ ९ ॥
पिञ्जनं स्याद्विहननं धराणां प्रविसारणम्।
कल्पनं कर्तनं तुल्ये त्रिवृतं तु त्रिवित् त्रिषु ॥ १० ॥
आवर्तनं तु वलनं सूत्राणि नरि तन्तवः।
सौचिकस्तुन्नवायः स्यात् सूचिः सूचा च सीवनी ॥ ११ ॥
सूचिसूत्रं पिप्पलकमोतं प्रोतमुभे त्रिषु।
सीवनं सेवनं स्यूती रङ्गाजीवस्तु चित्रकृत् ॥ १२ ॥
लेखनी तूलिका कूर्ची पुस्तं लेप्यादिकर्मणि।
या तु लेप्यमयी नारी सा स्यादञ्जलिकारिका ॥ १३ ॥
पाञ्चालिका तु वस्त्रादिपुत्रिका सालभञ्जिका।
पलगण्डो लेपकारः कल्पाणिः समलेपनी ॥ १४ ॥
संवाहकोऽङ्गमर्दी स्याच्छस्त्रमार्जोऽसिधावकः।
मणिकारो वैघटिकः शौल्बिकस्ताम्रकुट्टकः ॥ १५ ॥